

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ НАВЧАННЯ ФІЗИЧНИМ ВПРАВАМ ДІТЕЙ З СИНДРОМОМ РАНЬОГО АУТИЗМУ

Яшна О.П.

НПУ імені М.П. Драгоманова, м. Київ, Україна

Анотація. В статті висвітлено проблему навчання фізичним вправам дітей з синдромом аутизму. Вивчено існуючі на сьогодні підходи навчання дітей та корекції їх поведінки. Проаналізовано основні особливості загального та фізичного розвитку дітей з аутизмом та специфіку їх пізнавального процесу. Обгрунтовано та теоретично розроблено важливі підходи навчання фізичним вправам відповідного контингенту дітей.

Ключові слова: дефектологія, методика, пізнання, розвиток, фізичне виховання.

Вступ. На сьогодні багато не вирішених питань залишається в сфері навчання та розвитку дітей з аутизмом. Одним із таких питань є фізичний розвиток та методика навчання фізичним вправам відповідного контингенту дітей.

Серед закордонних авторів синдром раннього дитячого аутизму вивчали Л.Краннер, К. Гілберг, Т. Пітерс. Вітчизняні науковці також освідчували це питання у своїх працях, вважаємо за доцільне, виділити Лебедінську К.С., Нікольська О.С., Мастюкову Е.М., Тарасун В.В. та ін.

Синдром раннього дитячого аутизму (РДА) вперше був описаний Л. Краннером. Загальними показниками наявності відповідного синдрому є виражена недостатність або повна відсутність контакту із оточуючими людьми, страх змін в навколишньому середовищі, одноманітні маніпулятивні ігри, порушення комунікативного мовлення.

Найбільш виразно синдром дитячого аутизму проявляється від 2 до 5 років, хоча в більш ранньому віці можуть бути помічені його окремі ознаки: відсутність або слабка виразність «комплексу

оживлення», не сформованість спілкування очима, запізнення у впізнанні матері, а пізніше холодність або симбіотичний зв'язок у стосунках з нею [1, 3-5].

При аутичному синдромі поряд із сенсорною, порушується моторна складова розвитку. Спостерігаються порушення тону і пов'язані із цим прояви некоординованості, страждає темп та плавність рухів.

Окремі аспекти фізичного розвитку при РДА висвітлено Є.В. Пласкуновим, О. Орес, Д.Ю. Козаковим, А. Лавренюк, Р.К. Ул'яновою, А. Темофєєвою, А. Старк та ін. [7-11].

Проте, цілісної методики навчання дітей аутистів фізичним вправам обумовлених специфікою захворювання нами не було знайдено в науковій літературі.

Тому **метою** нашого дослідження стало вивчення методики навчання фізичним вправам дітей з раннім дитячим аутизмом.

Завданнями нашого дослідження є:

1. Вивчити науково-методичну літературу та визначити основні методичні напрямки щодо навчання

дітей з аутизмом фізичним вправам;

2. Зробити аналіз існуючих підходів та прийомів навчання та розвитку фізичної досконалості відповідного контингенту дітей;

3. Виділити загальний алгоритм ефективного навчання фізичним вправам дітей з аутизмом.

Матеріали і методи дослідження: теоретичні: вивчення та аналіз наукової літератури, еkleктика, узагальнення.

Результати дослідження та їх обговорення. Розповсюдженими методами терапії та розвитку дітей з аутизмом, окрім медикаментозної терапії, є дельфіно-терапія, музикотерапія (Томатіс), рефлексотерапія, дієтотерапія, ігрова терапія, холдінг-терапія, канестерапія. Одним із найпоширеніших методів навчання дитини з аутизмом в більшості країн світу визнано АВА (Applied behavior analysis), що в перекладі означає терапія поведінки аутистів. Головною ідеєю цього методу є закріплення відповідних форм поведінки за рахунок напрацювання умовного рефлексу. Виділяють основні етапи відповідного навчання:

1. Язик – розуміння. Виконання вправи за допомогою викладача, дитина отримує винагороду у вигляді чогось смачного.

2. Ускладнення. Коли дитина досягла результату і виконала вправу без допомоги викладача, їй пропонують виконати декілька вправ підряд.

3. Генералізація навичок. Дитині починають давати завдання у різних умовах і різні люди (тренери, вчителі, родичи).

4. Вхід в світ. Етап, коли дитина засвоює нові уміння без систематичного повторення і самостійно вдосконалює навички за рахунок стимулів із навколишнього середовища [5].

У працях Лебедінської К.С. та Нікольської О.С. основним принципом побудови роботи з дітьми, що мають пору-

шення спілкування, є встановлення довіри, терпіння, та етапності у розширенні меж стереотипів, в тому числі й рухових [3]. За визначеннями психіатрів та нейрофізіологів у результаті порушення афективного процесу виникає фіксація на ранніх формах орієнтування (рот, нюх тощо). У зв'язку із чим своєчасно не формуються нові більш складні функції сенсомоторної сфери. Нестійкість розвитку породжує тенденцію до регресу, зацікленню, рухових стереотипів.

Сучасні наукові дослідження вказують на те, що механізм порушення центральної нервової системи при аутизмі, пов'язаний із відсутністю цілісної обробки інформації полісенсорною системою (слухом, зором, тактильними відчуттями). Тому аутисти під час процесу пізнання виділяють лише окремі враження. Вважається, що при аутизмі різко порушеними є філогенетичні відношення (до мовленнєві), які відповідають за соціальні зв'язки.

Мовленнєві та рухові порушення є взаємообумовленими, довільний мовний акт порушується в ході патологічного напруження, яке дезорганізує тонічну основу мовнорухового процесу [1, 4].

За думкою Л.С. Виготського складність навчання дитини з порушенням інтелекту, до яких відносять і аутистів, пов'язана не з мозковим дефіцитом, а із виразністю соціальної дезадаптації. Під час навчання такі діти виявляють не гнучкість поведінки та стійкість звичок, вони буквально все сприймають, важко розуміють підказки та невзможі здогадатися про наміри оточуючих. При цьому дослідник зауважує на тому, що мозок такої дитини напружується під час виконання завдання на такому самому рівні, як і у дитини з нормою. Між тим, діти з дисфункцією інтелекту легше відволікаються та частіше не доводять до кінця завдання [2].

Загальною характеристикою фізичного розвитку дітей з аутизмом є моторний інфантилізм різних ступенів.

Моторний інфантилізм за О.М. Гуревичем, виявляється у надмірності рухів, безпосередності образотворчої та ігрової моторики. Відмічається слабкість довільної уваги, непосидючість, гіперактивність, які є свідченням пірамідалної, екстрапірамідалної та мозжечкової недостатності.

При корковій недостатності виявляється погана координованість рухів, нездатність до тонких, ізольованих рухових актів, ускладнення виконання комбінованих рухів, сприймання і відображення ритмів, порушення просторової орієнтації [4].

Сеген, казав про таких дітей: «Якщо він постійно лежить, посадіть його; якщо він сидить, поставте його; якщо сам не їсть, тримайте його пальці, але ні ложку під час їжі, якщо він зовсім не діє, збуджуйте його м'язи до дії, якщо він не дивиться і не розмовляє, говоріть з ним і дивиться за нього. Годуйте його як людину, яка працює, та змушуйте його працювати, працюючи разом з ним; будьте його волею, розумом, діяльністю» [2].

У відповідності до усього зазначеного нами було визначено наступний алгоритм навчання дітей з аутизмом фізичним вправам:

1. Підтримка. Під підтримкою ми розуміємо налагодження довіри, створення позитивного емоційного настрою та систематична і цілеспрямована робота. Якщо дитина з нормою взмозі сама переїмати досвід і самовдосконалюватися, то дитина з порушеннями не має для цього відповідних сил. Для неї необхідно створювати постійні умови налагодження зв'язку між сенсорним та моторним розвитком. Спираючись на ранні орієнтувальні функції поступово налагоджувати більш складні координації, розширювати досвід за рахунок синхронізації усіх аналізаторів під час процесу пізнання та тих функцій, що формуються на ранніх етапах онтогенезу.

2. Заохочення. На відміну від заохочення, яке рекомендує поведінкова те-

рапія, вважаємо за доцільне застосовувати заохочення-інтереси. Для цього доцільно виявити інтереси дитини, улюблена іграшка, книга, стереотипні дії (обнюхування, повторення відповідних слів або звуків). Таке заохочення насамперед формує мотив-дію, коли від початку дія – є мотивом, наприклад, маніпуляція іграшкою (навіть недосконалою).

3. Імітація. Основною проблемою аутизму є відсутність здібності вдосконалюватися через відтворення. Налагодження інструменту імітації, є свідченням вдосконалення корко-підкоркових зв'язків. Існує думка, що на сьогодні центральна нервова система основного загалу народжених дітей, налаштовується на світ за рахунок інших механізмів адаптації, які ще не зовсім є вивченими. Навіть, якщо це так, і йде революція в еволюції, цей процес поступовий і він буде вдосконалюватися протягом відповідного часу. Сьогодні вимагає від нас, налаштування тих систем адаптації у дітей, які відповідають суспільно прийнятним нормам.

4. Відволікання. Однією з особливостей дітей, у яких не налагоджений системний зв'язок роботи центральної та периферичної системи є швидка втома, втрата інтересу та легка відволікаємість. Для занять фізичними вправами доцільно, щоб кімната біла обладвана мінімумом споруд, важливо, щоб вони були прості у застосуванні і легко збирались, їх можливо було сховати і замінити на інші. За одну годину заняття можливо змінювати багато видів діяльності. Чергуючи вправи які необхідно засвоїти з тими, що доставляють радість дитині, знімаючи відчуття невпевненості і напруги. Для підтримання ритму та концентрації уваги доцільно використовувати музичний супровід. Інвентар бажано складати в одному місці і діставати відповідно етапності завдань заняття.

5. Сприйняття. Вважається, що у дітей з аутизмом переважає наочне сприйняття під час процесу пізнання. Хо-

ча, на нашу думку, це не завжди так, деякі діти знайомляться з предметами об'єкту їх, або облизуючи, у деяких дітей є потреба відтворити звук і т.д. Тому, доцільно ознайомлювати дітей перед заняттям з основним інвентарем який буде застосований. Важливо, декілька разів показувати вправу або завдання (можливо і декілька занять підряд), навіть самостійно обигравати рухову гру від початку до кінця, щоб посилити сприйняття. Постійно стимулюючи всі аналізатори одночасно слуховий, тактильний, зоровий у поєднанні з моторною функцією.

6. Повторення та закріплення. Формування у дітей з РДА відповідних умінь та навичок залежить від віку, рівня сенсомоторного розвитку та загальної включеності дитини у пізнавальний процес. У таких дітей несформовані рухові навички потребують в декілька разів більше часу для формування ніж у дитини з нормою розвитку. Недоцільним на наш погляд, є використання лише тих завдань які є доступні і приносять емоційне задоволення. Найкращим є варіант, коли вправи чергуються з переходом від знайомої і улюбленої дії до складної та важкої. Складну послідовність дій діти з аутизмом краще засвоюють, коли в них сформоване мовлення. Тому, під час занять потрібно стимулювати мовленнєву функцію дітей застосовуючи різні ігрові підходи та прийоми її активізації (вокалізація в русі, мовленнєво-рухові вправи, рухові ігри з приговорюваннями).

Висновки. Теоретично проаналізовано методи навчання дітей з раннім аутизмом фізичним вправам. Обгрунтовано виходячи із специфіки розвитку дітей з аутизмом особливості щодо їх навчання фізичним вправам. Виділено алгоритм ефективного навчання дітей фізичному вихованню.

Перспективи подальших досліджень. Впровадити апробацію запропонованих підходів та методів до процесу

навчання дітей з раннім аутизмом фізичним вправам.

Література:

1. Астапов В.М. Введение в дефектологию с основами нейро- и патопсихологии: учебное пособие / В.М. Астапов. – Москва: Международная педагогическая академия, 1994. – 216 с.
2. Выготский Л.С. Собрание сочинение: В 6-ти т. Т. 5. Основы дефектологии /Под ред. Т.А.Власовой./ Л.С. Выготский – М.: Педагогика, 1983. – с. 115-137, 166-174.
3. Лебединская К.С., Никольская О.С. и др. Дети с нарушениями общения /К. С. Лебединская. - М.: Просвещение, 1989. – 95 с.
4. Лебединский В. В. Нарушение психического развития у детей/ В.В. Лебединский. – М. Изд. МГУ, 1985. – 165 с.
5. Питерс Т. Аутизм: От теоретического понимания к педагогическому воздействию / Т. Питерс. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – 240 с.
6. Орес О. Використання засобів фізичного виховання для корекції рухових порушень у дітей з раннім дитячим аутизмом // Молода спортивна наука України: Зб. наук. пр. – Львів, 2003. – Вип. 7, Т.1. – С. 364-366.
7. Тимофеева Т.Н. Опыт проведения физкультурных занятий с детьми, страдающими аутизмом / Т.Н. Тимофеева // Адаптивная физическая культура. – 2003. - №3(15). – С. 27-28.
8. Лавренюк А. Корекція легких ступенів вираження аутизму засобами фізичного виховання / А. Лавренюк // Молода спортивна наука України: Зб. наук. ст. – Львів, 2001. – Вип. 5. Т.2. – С. 140-142.
9. Лавренюк А. Організація занять із загального розвитку грубої і дрібної моторики аутичних дітей / А. Лавренюк // Молода спортивна наука України: Зб. наук. пр. – Львів, 2003. – Вип. 7, Т.1. – С. 367-370.
10. Козаков Д.Ю. Методика формирования дыхания у детей-аутистов в процессе гидро-реабилитации / Д.Ю. Козаков // Плавание – III. Исследование, тренировка, гидро-реабилитация. – СПб: «Плавин», 2005. – С. 264-269.

Інформація про автора:

Яшна Ольга Петрівна, к. пед. н., доцент кафедри фізичного виховання та здоров'я Інституту фізичного виховання та спорту, НПУ імені М.П. Драгоманова, 01601, м.Київ, вул. Пирогова, 9, e-mail: shef-npu@ukr.net